

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان زنجان

درس ۹ ویژگی فرهنگی استان

آنچه که انسان را می سازد، فرهنگ صحیح است.

امام خمینی (ره)

استان زنجان به لحاظ موقعیت جغرافیایی خود و همسایگی با استان‌های متعددی، از تنوع و ترکیب قومی برخوردار است. این استان علاوه بر اقوام ترک، کردها، تات‌ها و فارس‌ها را هم در خود جای داده است. هر یک از این اقوام دارای آداب و رسوم خاصی اند که در طول زمان از طریق زندگی کوچ‌نشینی، روستانشینی و زندگی شهری کسب کرده‌اند. شناخت این آداب و رسوم کهن اجتماعی به حفظ ارزش‌ها و میراث فرهنگی این خطه از ایران کمک شایانی می‌کند. ویژگی‌های فرهنگی استان را می‌توان در موارد زیر جست‌وجو کرد.

عید نوروز

نوروز رستاخیز طبیعت و تولدی نو در گیتی است. در این آیین ملی مردم استان زنجان هم مانند سایر هم‌وطنان خود به یمن و مبارکی جشن می‌گیرند. با فرا رسیدن نوروز، شور و شوق وصف‌ناپذیری در زندگی مردم به پا می‌شود. همه خانه‌هایشان را پاکیزه می‌کنند و لباس‌های تازه می‌پوشند، و باچیدن سفره هفت سین و قراردادن قرآن در کنار آن جلوه‌ای روحانی به آن می‌بخشند. با دید و بازدید از اقوام و خویشاوندان، دوستان و همسایگان، دشمنی‌ها و کدورت‌ها را به دوستی و تفاهم تبدیل می‌کنند. این جشن باستانی و ملی در تمام نقاط استان با اختلافات جزئی در نحوه اجرای مراسم برگزار می‌شود. از دیرباز گروهی به نام پیام‌آوران و پشاهندگان نوروز و نوبهار اقدام به اجرای نمایش‌های متعددی می‌نمایند که برخی از آنها عبارت‌اند از:

۱- تکم گردانی

۲- میرنوروزی

۳- ناری ناری

۴- حاجی فیروز

۵- و...

آیا شما هم می‌توانید به چند نمونه دیگر از آنها اشاره کنید؟

شکل ۱-۳- سفره هفت سین همراه با صنایع دستی بومی استان

بیشتر بدانیم

نمایش عروسکی تکم گردانی : تکم گردانی یکی از نمایش‌های

آئینی و سنتی ویژه نوروز در این استان است و به نام تکم اویونی و تکمچی اویونی نیز معروف است. که از ۱۵ الی ۲۰ روز قبل از نوروز شروع می‌شود. تکم، بزی است که از چوب و انواع پارچه‌های رنگی و مخمل قرمز و پولک و آینه و زنگوله، سکه و منجوق تزئین می‌شود و چوب باریکی به صورت پایه به طول حدود ۵۰ سانتی متر به زیر شکم آن متصل می‌شود و تکم چی با حرکاتی بسیار هماهنگ آن را به رقص در می‌آورد و شعرهای دلنشین در وصف عید نوروز و بهار می‌خواند.

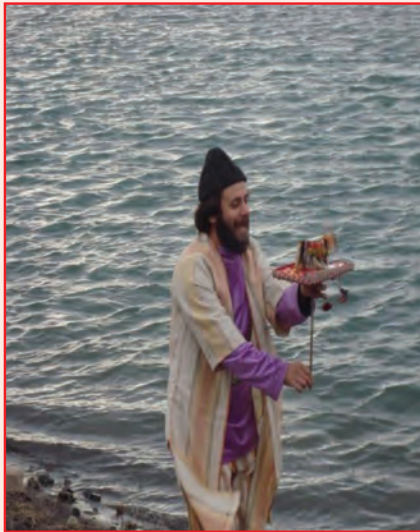
تکم تکم نازائیلر- چوبانا آوازائیلر

یغار قویون قوزونو- بایرامپشوازائیلر

بیزیم برده یومورتانی یوالار- اونی دونب یدّی رنگه بویالار

یدّی سینده تحویل اوسته قویالار- سیزین بوتازه بایرامیز موبارک

آیز، ایلیز، هفتز گونوز موبارک

شکل ۲-۳- نمایش تکم گردانی

شب چله

یلدا به عنوان طولانی‌ترین شب سال که به چله نیز معروف است، در استان زنجان هم مانند سایر استان‌ها از حال و هوای ویژه‌ای برخوردار است. به طوری که اهالی استان، برای پذیرایی و برگزاری مراسم خاص آن با خرید آجیل، هندوانه، و میوه‌های مختلف و شیرینی به استقبال این شب طولانی می‌روند. همچنین خانواده داماد برای عروس، با تهیه هدایایی همراه با خوراکی‌های این شب که در مجموعه‌ای به نام «خونچا» گردآوری کرده‌اند به دیدار خانواده عروس می‌روند. در این شب بزرگترها با شاهنامه خوانی و قصه‌های شیرین ایرانی اعضای خانواده را سرگرم کرده و این شب را گرمی می‌دارند.

شکل ۳-۳- نمونه‌ای از مراسم شب چله در روستا

لباس‌های محلی

پوشش محلی و سنتی زنان و مردان استان زنجان بسیار جالب و قابل توجه است. پوشش مردان را کت و شلوار معمولی با کلاه نمدی با نام محلی کچه بورک و گیوه یا چارق تشکیل می‌دهد و پوشش محلی زنان نیز از چندین تکه لباس و تزیینات متفاوت چون انگشتر، النگو و... تشکیل شده که بسته به قدرت اقتصادی افراد، زینت‌های مختلفی نیز با این لباس‌ها استفاده می‌شوند. برخی از این لباس‌ها عبارت‌اند از:

چنه التی (زیرچانه): ابزاری است که از سکه‌های قلاب‌دار به هم پیوسته و یا منجوق‌های رنگارنگ تشکیل شده و جهت حفاظت پوشش استفاده می‌شود و نوعی زینت نیز به‌شمار می‌آید.

یاشماق: نوعی روسری که برای پوشش دهان، چانه و گردن استفاده می‌شود.

جلیزقا: پوشش مخصوص بالاتنه است که بدون آستین بوده و نوع آستین دار آن یل نام دارد.

کوینک: پوششی که اندکی بلندتر از جلیزقا بوده و زیر آن استفاده می‌شود. این پوشش از طرح‌ها و رنگ‌های گرم انتخاب می‌شود.

تومان: پوششی که به دو نوع بلند و کوتاه تقسیم می‌شود. نوع بلند آن شلیته و نوع کوتاه آن قصاتومان نام دارد. معمولاً شلیته توسط افراد مسن و قصاتومان توسط جوانان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

شلوار: این پوشش از پارچه ضخیم و تیره رنگ انتخاب می‌شود.

نیم ساق: نوعی جوراب شلواری است که در میهمانی‌ها و مسافرت‌ها استفاده می‌شود. هم‌زمان با رشد صنعتی و گسترش شهرنشینی به خصوص در شهرهای بزرگی چون شهر زنجان پوشش‌های یاد شده تغییر یافته و حتی برخی از آنها به فراموشی سپرده شده‌اند. در حال حاضر در شهرها و روستاهای بزرگ‌تر استان، پوشش غالب زنان و مردان را همان پوشش معمولی رایج در کل کشور تشکیل می‌دهد و برای دیدن پوشش‌های محلی بایستی به روستاها و شهرهای کوچک استان که نفوذ صنعتی کمتر بوده مراجعه کرد.

شکل ۳-۴- نمونه‌ای از لباس‌های محلی استان

بیشتر بدانیم

جشن حالا

این جشن در منطقه انگوران زنجان برپا می‌شود و مخصوص دهقانان و کشاورزان است و در ارتباط با جمع‌آوری محصولات کشاورزی بوده و کهن‌ترین سنت رایج در منطقه است که احتمال دارد ریشه‌های آن با آیین زرتشتی ارتباط داشته باشد. در اوایل فصل پاییز پس از اینکه محصولات کشاورزی از مناطق کشت و زرع و خرمنگاه جمع‌آوری می‌شود، این مراسم انجام می‌پذیرد. بدین ترتیب، هنگام برداشت محصول، از زمین هر خانوار به مقدار حدود ۲۰ متر مربع از مزرعه گندم خود را به‌عنوان «حالا» باقی می‌گذارند. در روز مراسم، تعدادی از همسایگان زمین زراعی و فامیل را به «حالا» دعوت می‌کنند و مراسم را در زمین زراعی با طراوت خاصی تدارک می‌بینند. این مراسم مخصوص مردان است. مهمانان با صرف ناهار که توأم با «مبارک باد» و «پر برکت باد» است با همراه داشتن نانی ضخیم به نام «تزیک» که از شیر پر چرب گوسفند تهیه شده است به محل باقی‌مانده گندم مراجعه می‌کنند، این افراد با در دست داشتن داس خود، دور گندم باقیمانده حلقه می‌زنند و یکی از ریش‌سفیدان پس از ذکر اسم‌الله و صلوات شروع به درو کردن گندم می‌کند و بقیه هم مقداری از گندم را درو می‌کنند. پس از ذکر چند قطعه شعر در ارتباط با کار کشاورزی و تکرار چندین مرتبه «حالا» گندم را درو می‌کنند و هر کس هر چقدر درو کرده به‌عنوان تبرک و برکت انبار گندم به‌همراه خودش می‌برد. سپس نان «تزیک» و میوه را ریش‌سفیدان بین حاضران تقسیم می‌نمایند و آنها با ذکر «برکت به خرمن» محل «حالا» را ترک کرده و مراسم پایان می‌پذیرد.

برای مطالعه

موسیقی

شکل ۳-۵- موسیقی محلی استان

موسیقی بومی استان زنجان از گنجینه موسیقی فولکلوریک و کلاسیک آذری تأثیر پذیرفته است و در حال حاضر نیز وجه غالب ترکیب موسیقی بومی، به‌ویژه مناطق روستایی استان را تشکیل می‌دهد. پیوستگی فرهنگی و قومی مردم استان با مردم آذری زبان از یک‌سو و ارتباط آن با منطقه‌هایی، غیر از زبان آذری از سوی دیگر، زمینه شکل‌گیری نوعی از موسیقی محلی ویژه را فراهم آورده است، که به موسیقی زنجانی معروف

ویژگی فرهنگی استان

است. اما آنچه باید به یاد داشت، پیوستگی عمیق و ریشه‌دار میان موسیقی محلی زنجان با موسیقی آذربایجانی است. در بیشتر روستاهای استان زنجان، جشن‌های عروسی با هنرنمایی‌های عاشیق‌ها آغاز و پایان می‌یابند. در حال حاضر عاشیق‌های زنجان با نغمه‌ها و ترانه‌های دلکش و داستان‌سرایی‌های خود که ریشه در ژرفای فرهنگ فولکلوریک این خطه دارد، رونق بخش محفل‌ها و جشن‌های مردم استان، به‌ویژه در روستاها هستند. علاوه بر آن موسیقی مقامی نیز که تحت تأثیر مستقیم موسیقی آذربایجان است، در برخی از جشن‌های مردم، به‌ویژه در مناطق شهری، نواخته می‌شود.

فعالیت

- ۱- چند نمونه از بازی‌های محلی استان زنجان را نام ببرید.
- ۲- مجموعه‌ای از ضرب‌المثل‌های رایج در استان را جمع‌آوری نموده و در کلاس برای همکلاسی‌های خود بخوانید.
- ۳- تحقیق کنید در استان زنجان مردم به چند زبان حرف می‌زنند؟
- ۴- معانی کلمه‌های ترکی زیر را بنویسید.
شَپه، هله دووان، توکندی، آست، چَم، یوبانماخ

عزاداری و شبیه خوانی

زنجان پایتخت شور و شعور حسینی: مراسم هشتم محرم در حسینیه اعظم زنجان، مراسمی تاریخی است. بر اساس تحقیقات به عمل آمده، این مراسم، حداقل از زمان قاجار تاکنون در این حسینیه برگزار شده است. در سال ۱۳۱۳، سه رأس گوسفند در این مراسم ذبح شده در حالی که امروزه به بیش از ۱۲ هزار رأس دام رسیده است، به همین جهت دومین قربانگاه جهان اسلام بعد از منا به شمار می‌آید. این سنت دیرینه از یادگارهای مربوط به دوران تشیع اصیل است و تا به حال نیز علی‌رغم فراز و نشیب‌های بسیار، به حیات خود ادامه داده است و امروزه نیز به‌صورت هر چه با شکوه‌تر ضمن حفاظت از اصول واقعی مراحل رشد و بالندگی و اثرگذاری خود را طی می‌کند.

هر ساله از روز اول تا سیزدهم محرم مراسم عزاداری سرور و سالار شهیدان در این حسینیه و زینبیه و مساجد و تکایای دیگر برپا می‌شود و مهم‌ترین و با عظمت‌ترین روز برگزاری آن هشتم محرم و شب تاسوعاست. از ویژگی‌های این مراسم می‌توان به سادگی و بی‌پیرایگی، حضور کم نظیر اقشار مختلف مردم با بیش از ۲۰ هزار نفر و تاریخی بودن مراسم اشاره کرد. مراسم شکوهمند حسینیه اعظم و زینبیه، هر ساله از طریق شبکه‌های برون مرزی و رسانه‌های ملی به‌صورت مستقیم پخش شده

و خیل عظیمی از شیعیان جهان نظاره‌گر آن هستند. این مراسم در اسفند سال ۱۳۸۷ (هشتم محرم سال ۱۴۳۰ هجری قمری) به‌عنوان دهمین میراث معنوی کشور به ثبت ملی رسیده است. شیبیه‌خوانی یا تعزیه: نوع دیگری از عزاداری‌های رایج در استان است که مردم استان در شهرها و خصوصاً در اکثر روستاها با اجرای آن به عزاداری ائمه اطهار علیهم السلام می‌پردازند. شهر ارمغان‌خانه در اجرای تعزیه در استان شهرت خاصی دارد.

شکل ۳-۶- مراسم عزاداری حسینیه اعظم زنجان

شکل ۳-۸- عزاداری زینبیه اعظم زنجان

شکل ۳-۷- مراسم تعزیه در شهر ارمغان‌خانه